
ТЕМА VII

ТЕЗА АНТИТЕЗА СИНТЕЗА

„Буба” у музеју
Фердинанд Порше
(1875–1951)

ΟΓΛΕΔΑΛΟ

С ОНЕ СТРАНЕ ДОБРА И ЗЛА, ЛЕПОГ И РУЖНОГ, СВРХЕ И ЦИЉА (НИЧЕ)

Ниче је живео у XIX веку, али је својим мишљењем осветлио XX век и наговестио све проблеме нама савременог света, што га зову постмодерним.

Рекен у Саксонији је његово родно место, али Ниче одбацује сваки духовни завичај, бирајући судбину „вечној љуштина“, изгнаника из традиције, историје, културе, религије. Према хеленском узору таленат се развија једино у борби, „за њенија је био љошребан само дрући њеније“, а за Ничеа су то били Вагнер и Шопенхауер. Но, онај у „чијој му је близини било љошлије, боље љри души нећо иде дриде“ био је мрачни филозоф из Ефеса – Хераклит.

Како је Ниче живео „иза седам самоћа“ и те везе је покидао, преостала је борба са самим собом. Покушај да се прескоче властите сенке.

Сенка која га је пратила још од детињства била је његова болест, здравствене кризе, напади мигрене, помрачење свести 1888. године, а онда и смрт 1900.

ДЕЛО

Задивљујућа је Ничеова изузетна продуктивност. Са двадесет седам година објавио је првенац „Рађање трагедије из духа музике“. За непуних двадесет година, упркос нарушеном здрављу, исписаће обимно дело.

Стил је посебна вредност његових списа. Мисли су одсечне, кратке, одричу се објашњења, просто се „наслађују у неогрећености“. И њима је потребан „делски ронилац“, како је Сократ говорио за Хераклита. Он мисли песнички, јер за њега poiesis није само стварање стиха, већ истине, нове стварности и саме филозофије. Ниче филозофију види само у непосредној близини уметности.

ВОЉА ЗА МОЋ

Ниче устаје против владавине логике, логоса, самим тим против традиционалне филозофије која је себе самопостављала као простор умности и рационалности. У својој највећој страсти – метафизици, филозофија је трагала за последњим узроцима света, основом свега постојећег.

Ниче разара претензије метафизике и ума, јер не постоји никаква суштина света, нити је она прирођена самим стварима.

Стварно постојеће је једна бесциљна игра сила. Сложени односи надређености и подређености супротстављених воља за моћ и њихових творевина. Свет као воља за моћ није логичан, разуман – аполонијски – како Ниче каже у оквиру своје симболичке терминологије, већ спонтан, хаотичан – дионизијски. Није извесност, већ неизвесност суштина бића, живота који себе гради и разара у вечној игри надвладавања различитих воља.

Вољи за моћ противрече сви традиционални појмови метафизике – добро, праведно, истинито – јер *„је она /воља/ у својим основним функцијама насиље, искоришћавање, унишћавање, присвајање, доминација”*. Стога је постојање с оне стране добра и зла, лепог и ружног, сврхе и циља, као такво, оно је *„невино”*.

Воља за моћ није само космолошки усуд, већ и антрополошки узус. Како је и човек биће воље за моћ, људско мишљење, деловање, веровање само су облици њеног испољавања.

У вољи за моћ тријумфује принцип неједнакости, јер нема воље која не жели надмоћ. Људи нису једнаки, како су веровали хришћани, рационалисти, демократе, социјалисти, јер воља за моћ није пропорционално распоређена. Идеја једнакости је изум слабих, немоћних, а расположење које их је водило је завист – ресентимент према оним снажним, јаким и моћним.

Иза свих великих осећања човечанства стоје они слаби и њихова освета, иза узвишеног – ниске побуде, иза светог – *људско одвише људско*.

Стога не чуди што се Ниче бави многим генеалогијама, пореклом морала, метафизике, религије, културе. Корен им је увек исти – завист, немоћ, ропска осећања.

Пошто познаје само природног човека, оног воље и нагона, Ничеу се идеали указују само као прикривени, маскирани нагони: *„Ми смо од самој њочетика нелоична и ошуда нејраведна бића... ово је једна од највећих и најнеразрешивијих дисхармонија оистинанка”*.

Између идеала, Бога, добра, истине, правде, тих лепих привида и стварности, Ниче бира стварност јер: *„Кад земља љуца њод нојам, сам си”*. Људску усамљеност у крилу живота треба да посведочи и друга тема његове филозофије:

СМРТ БОГА

Ово је можда и највећа тема Ничеове филозофије. Кажемо тако, мислећи на њене последице. Не случајно, проповедник смрти Бога је пророк са истока, из Персије – Заратустра. Веру истока је Ниче претпостављао омраженом хришћанству, јер она не познаје разлику добра и зла, не моралише нити се бори против греха, већ је усмерена на превладавање бола.

Заратустра се у тридесетој години, жељан мудрости, повлачи у планину, у самоћу. После десет година почиње његов повратак међу људе: *„јер шћа би била срећа Сунца да није оних којима сија?“*.

Силазећи низ планину, среће старца коме обзнањује истину – да је Бог мртав, чудећи се како овај то већ не зна? Како би испосник, монах одвојен од света, људи, историје, то и знао? Смрт Бога је првенствено повесни феномен, а не исказ пуког неверовања. Продорном рефлексijом Ниче сагледава смрт Бога као последицу историјског развоја западноевропског човека, његове метафизике и хришћанства.

„Где је Бој? Ми смо га убили. Сви ми смо њејове убице. Али како смо га учинили? Како смо мојли да исјијемо море? Ко нам је дао сунђер да исјијемо чийав хоризонј? Шћа смо учинили, кад смо ову земљу ојковали од њеној Сунца?“

Још од Августина, западнохришћанска филозофија и теологија знају Бога само као име за оно идеално. Као појам бесконачног бића који се разумом схвата и апстрактним појмовима промишља. Тако је Запад одбацио лично схватање Бога кога нема, како вели Дионизије Аеропагит, *„без учесћивовања у њему“*.

Одсуство Бога је последица губитка истинске вере западноевропског човека. Но, Ничеу сигурно није стало до правоверја, јер је усмерен на вољу за моћ, а Бог и хришћанство су њени љути противници.

Смрт Бога се указује као објава губитка оностраног света, вечног живота, утехе и спаса. Како је свргнут Бог – Спаситељ, у средишту је Дионис – бог опијености, насладе, метаморфозе и смрти. Једном речју – бог игре. Пут од Спаситеља до Диониса је путовање од искупљења живота до његовог прихватања.

Нису само радост и ослобођење последња осећања кад је у питању објава смрти Бога. Ниче проницљиво дешифрује пустош и празнину коју она оставља за собом. Свет без Бога је без вредности, а нихилизам као тешка сенка надвија се над светом. У свету без вредности све је дозвољено и ништа није свето, што као ехо овог догађаја искушавају и преламају ликови Достојевског.

НАТЧОВЕК

У хришћанству је Богочовек Христ био мера човечности. Еталон човековог односа према себи и другима. Христ је био слика која је човека тек чинила човеком. Смрћу Бога хришћански хуманитет је постао проблематичан и угрожен. Натчовек је супротност хришћанској људскости – самилости, саосећању, праштању, љубави – који се доживљавају као „деформације инстиката”. Натчовек све божанске атрибуте присваја за себе, јер он жели самог себе у сопственој моћи. Једино Натчовек може да понесе и нову визију света:

ВЕЧНО ВРАЋАЊЕ ИСТОГ

Као да Ничеу нису биле довољне ни воља за моћ ни смрт Бога да деструира хришћанско-теолошку концепцију света, тек, он прибегава једној другој слици – вечном враћању истог. Ова идеја је последица саме воље за моћ. Воља се јавља увек у времену прикована за његов ток, њено хтеће тече заједно са њим – од прошлости ка будућности.

Стога је време граница воље, њен оков, јер, „она не може хтети назад”. Не може учинити да оно што је било као да се није збило. Ту противуречност Ниче разрешава новом временском структуром, која хтеће прошлости чини идентичним са хтећем будућности. То је могуће, јер је време кружно. Космосом влада вечно враћање истог, како су још веровали библијски проповедници и Хелени. „Све што је право лаже, истина је савијена, време је круг”, вели Заратустра.

Вечност није изван времена. Она је иманентна свету, јер је вечност сâмо време, живот који се вечно враћа. Са становишта вечног враћања истог судбина свег бића је одлучена, „јер је вечно већ била”.

У свету нужности нема избављења и спасења, али то сазнање није за Ничеа медузина глава која окива вољу. Према нужности воља се не односи пасивно, већ херојски, са радосћу. Фатализам не слаби вољу, јер „што ме не убија, јача ме”. Ничеово *amor fati* није само признање нужности, већ и спинозистичка „радост разумевања” људске судбине. У подношењу ове истине искушавају се и разлучују натчовек и човек слабе воље.

Љиљана Маловић Козић

Професор филозофије

Шеста београдска гимназија Београд

ЈЕЛЕНА
АНЖУЈСКА
ДАНИЈЕЛА ГРБИЋ

Сјајна слико
Како су тужне
Твоје бескрајне очи
Док мирише јоргован плави

Колико крајева
Си у њима покушала
Да саставиш
Колико трагова
Си успела
Да оставиш
Док мирише јоргован плави

Где су сада
Деца твоја
У том бескрају
Патње твоје
У звонике уграђују
Док мирише јоргован плави

Где су двори твојји
Душу твоју ко ли двори
Камење сложено
Камење расуто
Камење потопљено
Да би било заборављено
Док мирише јоргован плави

Анђела
Сјајна слико
Стална у несталном
Времену

КАКО НАУЧИТИ СРЦЕ ДА СЕ СМЕЈЕ

Успаваш се као небо
Пробудиш се као река
И у сну и дању
Знаш да те нека
Даљина чека
Тело ти је облак
Час си поветарац
Час си бура
Час заробљен кристал
И пахуља
Сунце те зове
Тама ти прича приче
Некад се заглавиш
Између земље и неба
Смејеш се
Та танка нит
Је оно место
На ком равнотежу
Одржавати треба
И опет си
Небо и река
Облак и ветар
Пупољак и плод
У срцу које
Уме да се смеје

Данијела Грбић

Професор српског језика
и књижевности
Зрењанинска гимназија,
Зрењанин

ЖИВОТ КОМИЧАРА

ОЛГИЦА РАЈИЋ

У барокно уво
капну каткад милиграми.
Празнина зине нулу,
тупљену округлину.
То је мој портрет:
суша у души,
сват необичан.
Убрзано срце мога срца
у погрешну старост стаје.
Црна прилика стасава,
мастан ручак спремам.
Глумац полази кући.

Обла песма пада му низ плећа.

СИБИЛА

У мрачну комору
нек лете послестице.
Да је моја рука твоја
читава живот.
Под дојкама раскошно дисање.
Знам ја:
нерасветљени тренуци
на кревету
ужем од стопала,
лотосов монолог
у препредено јутро.

Све имам:
и женски завијутак,
црвено огњиште унутра,
честиту грнчарију.

Олгица Рајић

професорка Шесте
београдске гимназије
Београд
Из збирке
Weltschmerz у Банату
(Београд: Трећи трг, 2019)

ШЕСТ ДЕЦЕНИЈА РАДА И СТВАРАЛАШТВА

(Професору др Милану Распоповићу у част)

Кроз три активности људског духа изражава се дело др Милана Распоповића: писно дело- уџбеници, књиге и монографије; просветно- педагошко- стварање и развој Математичке гимназије у Београду и – друштвена активност и заслуге.

Током више од пола века сарадње са Заводом за уџбенике објавио је 116 наслова. Први објављени уџбеник био је Збирка задатака са лабораторијским вежбама из физије (1968), који је био основа за увођење такмичења из физике. То су уџбеници са одговарајућом збирком задатака и лабораторијским вежбама за све нивое нашег школског система, методике наставе физике за основну, средњу школу и факултет, научне монографије у којима се повезују природне науке - физика и филозофија. По броју наслова у укупном тиражу и времену употребе нема премца у историји наше уџбенике литаратуре. Сви уџбеници имају употребну дозволу за коришћење Министарства просвете.

Међу његовим делима велики је број оних који су се први пут појавили у Југославији. Посебно су значајне методике науке физике и научно- филозовске монографије: „Физика и дијалектике”, „Детерминизам у науци и филозофији”, „Утицај Лудвига Болцмана на физику и филозофију”, „Друштво, наука и техника” ...

Његову стручност, искуство, поисвећеност и прегалачки рад, креативност и методички приступ, јасно изражавање, стил и језик допринели су да бројне генерације ученика и студената савладају градиво из физике на квалитативно вишем нивоу, а многим од њих да физика постане професионално опредељење. Распоповић један је од научника, мислилаца и у границама претходне државе, који је успешно на оригиналан и стваралачки начин, повезао физику и филозофију, а тиме знатно унапредио, продубио и проширио научно- филозофску мисоа.

аутор карикатуре: Драган Руменчић

Лепим, пригодним речима за дугогодишњи допринос образовању и науци одужио му се др Милољуб Албијанић, професор факултета ФЕФА, а поводом јубилеја- обележавању 60 година рада др Распоповића. Слављеник је јубилеј обележио недавно у Клубу Радио Београда, у друштву породице, пријатеља, сарадника и поштовалаца.

Полувековне активности у српској просвети крунисао је књигом „Математичка гимназија- од сна до јаве“, у којој је приказао све фазе те значајне образовне установе. Први је аутор наставних планова и програма за наставу физике у основној и средњој школи, заједно са Емилом Даниловићем. У тим плановима и програмима дата су детаљна упутства и коментари примене у свим нивоима наставе. На његов предлог почиње и да се спроводи и такмичење из физике у основним и средњим школама, аналогно такмичењима из математике, примећује Абијањић. Милан Распоповић постао је синоним ове јединствене школе- додаје. Распоповић је 31 годину био директор те школе, од 53 година постојања (од 1966.) Међу његове заслуге спада и, седамдесети година прошлог века, увођење програмирања као посебног предмета (20 година пре других средњих школа у Србији) али и борба за очување и статуса школе, организовање смештаја за ученике који нису из Београда; стипендије за ученике слабијег материјалног стања... Развио је идеју да бивши олимпијци припремају ученике за нова такмичења, иницирао менторска одељења за талентоване у другим школама, које раде по наставним плану и програму Математичке гимназије, што је постало државни пројекат...

Активан у Друштву математичар, физичара и астронома, у неколико мандата потпреседник, три пута је водио екипу Југославије на међународну олимпијаду из физике. Био је потпреседник Хегеловог друштва, а у више мандата и члан Просветног савета, активан у Фондацији „Младаен Селак“, која се бави афирмисањем имена и дела Михајла Пупина.

Припремио **Дамир Јелисавчић**
(Просветни преглед 12. децембра 2019, Београд)

ФЛЕКТИВНИ НАСТАВЦИ У ИНСТРУМЕНТАЛУ ЈЕДНИНЕ ИМЕНИЦА 4. ВРСТЕ - ТЕНДЕНЦИЈЕ У ГОВОРУ МЛАДИХ

Деклинација именица у српском језику класификована је у четири врсте према роду и врстама наставака. Овакву класификацију направио је М. Стевановић у Граматици српскохрватског језика¹. По четвртој врсти мењају се именице женског рода које се у номинативу једине завршавају сугласником, као на пример *сѣвар*, *костѣ*, *крв*, чији инструментал може да гласи *сѣвари/сѣварју*, *костѣи/кошѣу*, *крв/крвљу*.

У оквиру истраживања мачванског говора младих определила сам се да испитам фреквентност наставака -ју и -и и да одредим шта би могло имати утицаја у избору за одређени наставак. Истражила сам језичке услове, тј. да ли и у којој мери на избор флективног наставка анкетираних ученика утичу атрибути и предлози испред именице, завршетак граматичке основе именице, али и спољашње околности, односно да ли на ове говорне црте утичу место становања испитаних, пол, као и да ли после обраде наставне јединице *Именице 4. врсте* ученици мењају избор наставака у инструменталу.

МАТЕРИЈАЛ И МЕТОД РАДА

За је истраживање коришћен метод анкете на 30 ученика. Број испитаних у првом и трећем разреду био је једнак, јер се именице у средњој школи као наставна јединица обрађују у другом разреду,

¹ М. Стевановић: *Савремени српскохрватски језик*, Научна књига, Београд, 1970.

те је половина испитаника стављена у *йривидно време*². Испитани су ученици из Шапца, као градске средине, и ученици из мачванских села у циљу утврђивања утицаја порекла на избор наставка (да ли се другачије говори у градској и сеоској средини). Да бих проверила утицај пола на избор наставка, одабрала сам подједнак број девојчица и дечака, јер жене више вреднују говорну културу³. Анкета се састојала од реченица у које су ученици стављали попуњене именице у инструментал користећи наставак који им звучи природније. Међу реченицама било је конструкција са предлогом и без њега, са атрибутом и без њега, затим једносложне и вишесложне именице, као и именице које имају и облик са *-ка* у трећој деklinацији (*кокош—кокошка, коси—коска, кћи—кћерка*).

њих да физика постане професионално опредељење. Распоповић један је од научника, мислилаца и у границама претходне државе, који је успешно на оригиналан и стваралачки начин, повезао физику и филозофију, а тиме знатно унапредио, продубио и проширио научно- филозофску мисао.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА И ДИСКУСИЈА

Учесталост наставака приказана је у следећој табели:

		Први разред		Трећи разред	
		Шабац	Село	Шабац	Село
Воли да се размеће својом _____ памет.	памећу	84	83	80	86
	памети	16	17	20	14
Волим да сва јела зачиним _____ со.	сољу	91	100	80	100
	соли	9	0	20	0
Дошао је у сукоб с _____ власт.	влашћу	91	66	80	100
	власти	9	34	20	0
Дуго је живео са _____ болест спавања, а није то знао	болешћу	58	17	80	86
	болести	42	83	20	14

² Једна језичка појава може се пратити тако што пустимо да протекне реално време и прате исти испитаници 2-3 године или одређивањем привидног времена и поређењем одређене групе са 2-3 године старијом

³ Лингвистичке свеске 8: Говор Новог Сада. Филолошки факултет Нови Сад, 2009.

ОГЛЕДАЛО

Заклео се војничком _____ част.	чашћу	100	100	80	100
	части	0	0	20	0
Из рата се вратио са преломљеном бутном _____ кост.	кошћу	91	34	0	28
	кости	9	66	100	72
Немамо ништа са том _____ ствар.	стварју	0	17	0	28
	ствари	100	83	100	72
Обрадовали су нас радосном _____ вест.	вешћу	75	50	60	100
	вести	25	50	40	0
С божјом _____ помоћ!	помоћу	16	17	20	14
	помоћи	84	83	80	86
Са _____ младост долазе најбољи животни тренуци.	младошћу	91	66	60	100
	младости	9	34	40	0
Са великом _____ радост саопштила нам је да је трудна.	радошћу	100	83	100	86
	радости	0	17	0	14
Све се може постићи лепом _____ реч.	речју	84	66	100	100
	речи	16	34	0	0
То што је рекао нема везе са _____ стварност.	стварношћу	84	83	60	100
	стварности	16	17	40	0
Тогa се сећа са _____ одвратност.	одвратношћу	84	100	100	100
	одвратности	16	0	0	0

Учесћалост наставака у инструменталу једнине, изражена у процентиима

Једносложне именице

Код једносложних именица, према спроведеној анкети, скоро је једнака заступљеност наставака. Код именица *йећ*, *нић*, *крв* сви су изабрали наставак *-и*, сем једног ученика чији је одговор у другој реченици гласио неочекивано — *нићом*.

Највећи број испитаних је одговорио *зобом*, ученици 3. разреда са села су одговорили *зобљу*, а само 5 одговора је гласило *зоби*.

Нико од испитаних није дао одговор *кћерју*. Наставак *-и* употребљено је 60%, док су остали празна поља на својим анкетама попунили обликом инструментала именице *кћерка*.

Облик *кошћу* изабрало је 53% од укупног броја испитаних, 23% користи наставак *–и*, а остатак је заменио именицу кост именицом 3. врсте *коска*. Потпуно другачији одговори дати су кад је иста ова именица дата у контексту дела људског тела.

Именице са сугласничком групом *–ст* на крају

У инструменталу јединине именица са сугласничком групом *–сѣ* на крају у говору средњошколаца наставак *–ју* знатно чешћи. Наставак *–ју* једногласно су сви одабрали код именице *свѣѣлосѣ*. Чак троје испитаних је употребило облик *ѣроѣасѣом*.

Конструкције са предлозима

Сprovedена анкета потврдила је и тврдњу да је у говору наставак *–ју* чешћи кад се испред именице налази предлог. Сви испитани су ставили облик *љубављу*, али кад је у питању израз *С божјом ѣомоћи* наставак *–ју* је употребио мали број анкетираних.

Именицу *кокош* заменило је именицом *кокошѣка* 36%, док су остали изабрали наставак *–и*, са једним изузетком у првом разреду који је написао на свој анкетни листић *кокошћу*.

Конструкције са атрибутом

Једино се овде може приметити већа употреба наставка *–и*. Ипак, код вишесложних именица на *–сѣ*, без обзира на постојање конгруентног атрибута, чешћи је наставак *–ју*. Дакле, атрибут повећава употребу наставка *–и*, али не обавезно.

Утицај узраста на избор наставка

Примећујемо да су трећаци доследнији својим изборима наставка *–ју*.

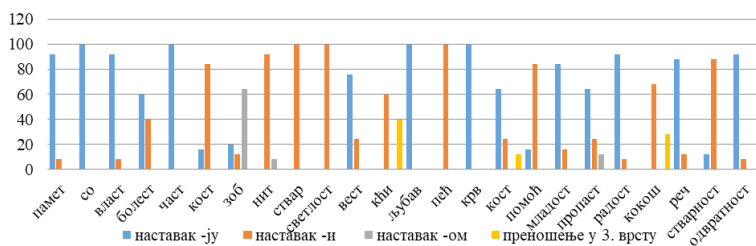
Утицај места становања на избор наставка

Код ученика са села у мањој мери примећујемо наставак *–ом*. Углавном су уједначенији при избору наставка и свакако у већој мери користе наставак *–ју*, као и ученици из града. Однос наставка *–ју* према наставку *–и* код ученика из града је 57% према 43%, а код ученика са села 61% према 39%.

Утицај пола на избор наставка

Ученице више користе наставак *–ју*. Трећакиње су дале скоро исте одговоре без обзира на средину у којој живе, а ученице првог разреда, како нису обрадиле наставну јединицу су имале разноврсније одговоре.

ОГЛЕДАЛО

Учесћалост флективних наставка код девојчица и декака

ЗАКЉУЧАК

При грађењу инструментала јединице једносложних именица и именица на *-сћ*, према спроведеној анкети, ученици више користе наставак *-ју*.

Предлози и атрибути повећавају вероватноћу употребу наставка *-ју* у инструменталу јединице.

Старији ученици, који су обрадили наставну јединицу *Именице 4. врсте*, хомогенији су у својим изборима наставка, али без обзира на узраст, посматрајући целокупне резултате, обе групе ученика су више користиле наставак *-ју*.

Испитани из обе средине користе наставак *-ју* у већој мери, али ученици са села га користе више.

Ученице користе наставак *-ју* више него ученици, који бирају наставак *-и* у готово једнакој мери као и наставак *-ју*.

На основу свега горе наведеног, утврдила сам да се скоро тросуко више користи наставак *-ју*, са минималним утицајем свих испитаних језичких услова.

ЛИТЕРАТУРА

- [1.] М. Стевановић: *Савремени српскохрватски језик*, Научна књига, Београд, 1970.
- [2.] В. Ломпар, А. Антић: *Грамађика: српски језик и књижевност: за други разред гимназија и средњих стручних школа*, Клетт, Београд, 2014.
- [3.] Ж. Станојичић, Љ. Поповић: *Грамађика српског језика за гимназије и средње стручне школе*, Завод за уџбенике, Београд, 2008.

Ана Ковић

Шабачка гимназија Шабач
Ментор: проф. Станка ел Рабади

Radmila i Marijana Milosavljević

DIZAJN I DIZAJNERI XX Veka

Fotografije u ovom broju časopisa OGLEDALO
preuzete su iz knjiga Radmile i Marijane Milosavljević,
Dizajn i dizajneri XX / XXI veka 1, 2, 3,
u izdanju RTS izdavaštva i Orion art-a (2018)